

MILOSRĐE: PUT CRKVE DO ČOVJEKA I SUVREMENIH PERIFERIJA

Valentina MANDARIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

vjeronauk-predstojnica@zg-nadbiskupija.hr

Sažetak

U prvom poglavlju autorica ukazuje na novu sliku Crkve pape Franje, misionarski usmjerenu Crkvu. Misionarsko djelovanje Crkve usmjereno je na suvremene periferije koje snažno obilježavaju čovjekovu egzistenciju. Periferije su novi izazov za Crkvu. A temeljno poslanje Crkve je učiniti vidljivijim znakove Božje prisutnosti i blizine u svijetu koje se najvećma očituje u življenju i svjedočenju milosrđa. Misionarski izlazak na suvremene periferije postaje imperativ koji papa Franjo stavlja pred Crkvu. Milosrđe postaje danas više nego ikada temeljni kriterij vjerodostojnosti Crkve. Vizija Crkve pape Franje je Crkva koja izlazi, koja je na putu, koja nije usmjerena na sebe, nego na Božju slavu i spasenje ljudi.

U drugom poglavlju definira se pojam *periferija* i detektiraju različite periferije koje obilježavaju egzistenciju suvremenog čovjeka. Među brojnim periferijama osobito mjesto zauzimaju siromašni i isključeni. Oni ne žive samo na rubnim dijelovima velikih metropola nego i u razvijenim društvima. Prakticiranje milosrđa jedini je put da se suprotstavi kulturi isključivanja i odbacivanja a promovira kultura integriranja.

U trećem poglavlju autorica se među brojnim periferijama fokusira na grešnike, označavajući ih kao privilegirane naslovnike Božjeg milosrđa. Na temelju crkvenih dokumenata, osobito novozavjetnih prisposodba, autorica ukazuje na nužnost promjene stava prema grešnicima koji su bili privilegirani adresati u Isusovu djelovanju.

U zadnjem poglavlju autorica ukazuje na zaboravljena djela milosrđa kao mogući odgovor na suvremene periferije. Duhovna i tjelesna djela milosrđa aktualizira pod vidom Matejeva izvješća o posljednjem sudu. Milosrđe se nameće ne samo kao temeljni kriterij vjerodostojnosti Crkve nego i kao temeljni kriteriji prepoznavanja na posljednjem sudu.

Ključne riječi: milosrđe, periferije, Božje milosrđe, grijeh/grešnik, papa Franjo, djela milosrđa.

Uvod

Iako je milosrđe ponajprije božansko svojstvo, ono je temeljna antropološka datost. Ne može se misliti ljudski život bez prakticiranja empatije i milosrđa. Milosrđe kao životni stav, odnos i ponašanje, oskudno je u svim područjima života od filozofije, ekonomije, gospodarstva, medija, ali i pastorala. U suvremenoj kulturi u središtu je pozornosti pravo, pravo pojedinaca i zajednice. Jedan njemački analitičar smatra da se društvo nalazi u procesu neke vrste proizvodnje pravnih propisa tako da tvornice prava (*Rechtsfabriken*) u politiku i poduzetništvo uvode nova pravila ponašanja, ali i nove konstrukte vrijednosti u kojima ostaje malo mjesta za čovjeka, za njegove pogreške, obraćenje i novi život.¹ Tamo gdje su suosjećanje, dobrohotnost, međusobno pomaganje i opraštanje izgubljeni, gdje egoizam i nedostatak međuljudskog razumijevanja i sudjelovanja gube tlo, gdje se međuljudski odnosi svode na ekonomske razmijene – tamo je u opasnosti ljudskost kulture i društva.²

U društvenim, socijalnim i ekonomskim strukturama prevladava konkurentnost i kompetitivnost a nema mjesta za suosjećanje, empatiju i milosrđe. Važan je onaj tko je inteligentan, uspješan, jak i snalažljiv, onaj tko umije svoje interese staviti u prvi plan, ne osvrćući se na interese i potrebe drugih. Kako zamjećuje Walter Kasper, u našem društvu prevladava tendencija tzv. *socijalnog darvinizma*: pravo jačega i afirmacija vlastitih interesa ne obazirući se na drugoga.³ Isusov proglas: »Blaženi milosrdni« zvuči posve strano u današnjoj kulturi. No, dobro su poznate posljedice ignoriranja milosrđa. XX. stoljeće svjedočilo je o strašnim zločinima koji su se temeljili na teoriji superiornosti i vladavini jačega. Svijet bez suosjećanja, empatije i milosrđa hladan je svijet, Crkva bez milosrđa hladan je dom, a radosna vijest bez milosrđa ne donosi radost, nego sije strah. Današnje društvo je satkano od dubokih podjela na bogate i siromašne, na one koji žive u središtu i one koji žive na periferiji, na uključene i isključene, ljude koji žive od »viška«, kojima je otpad (smeće) dom i jedini izvor preživljavanja. To nije stvarnost samo Trećeg svijeta. I bogata zapadna društva imaju svoje periferije. Isus se rodio u društvu koje bilo podijeljeno, koje je određene skupine ljudi isključivalo smatrajući ih građanima drugog reda. Isus je došao onima koji su bili odbačeni i isključeni, koji su živjeli na raznim periferijama. Njegov proglas Blaženstava nije

¹ Usp. Ivan ŠAŠKO, *Zašto Izvanredni Jubilej milosrđa?*, u: *Lađa*, 11 (2016.) 1, 7.

² Walter KASPER, *Misericordia. Concetto fondamentale del vangelo – Chiave della vita cristiana*, Brescia, 2013., 5.

³ Usp. Walter KASPER, *Il messaggio della misericordia*, *Lectio Magistralis*, u: <http://www.univr.it/view.asp?id=9889> (21. I. 2016.)

blagoslivljanje siromaštva, nego je očitovanje blizine upravo siromasima i isključenima. Oni su blaženi ne zato jer su siromasi, nego zato što je Bog na njihovoj strani. Analizirajući situaciju u današnjem svijetu, smijemo konstatirati da je milosrđe veoma aktualna tema koja se nameće kao neodgodiva hitnost.

1. Milosrđe – novi interpretacijski ključ za razumijevanje Crkve i njezine prakse

Brojne su slike Crkve koje svoje ishodište imaju u Bibliji i kršćanskoj tradiciji. U središtu poimanje Crkve pape Franje je »slika Crkve kao naroda Božjega«⁴. To je koncilaska Crkva. U svojem obraćanju biskupima Brazila, objasnio je što pod tim misli. »S obzirom na obraćenje u pastoralu htio bih podsjetiti da 'pastoral' nije ništa drugo do prakticiranje majčinstva Crkve. Ona rađa, ona doji, pomaže rasti, ispravlja, hrani, vodi za ruku (...) Potrebna nam je, dakle, Crkva koja je sposobna ponovno otkriti majčinsko krilo milosrđa. Bez milosrđa danas je gotovo nemoguće prodrijeti u svijet 'povrijeđenih' kojima je potrebno oproštenje i ljubav.«⁵ Na tom tragu možemo razumjeti i upozorenje pape Franje svima koji su u službi naviještanja da »nose na sebi miris ovaca« (EG 24). Papa želi dinamičnu i misionarsku Crkvu, Crkvu »otvorenih vrata«, Crkvu koja će biti »Očev dom« i »majka otvorena srca« (EG 46–49).

Stoga će Kasper reći kako se čini da papa Franjo više voli sliku Crkve kao milosrdne majke, pozivajući se na raspravu mučenika Ciprijana i Novacija, od slike Crkve kao čiste i svete djevice.⁶ Draža mu je nagrđena Crkva, koja je povrijeđena i uprljana jer je izišla na ulice, negoli zaključana Crkva koja se zatvara u svoje strukture dok je vani čeka gladno mnoštvo ljudi (usp. EG 49). Nije mu prihvatljiva narcisoidna Crkva. Čovjek koji je upućen na samog sebe, bolestan je čovjek. Crkva upućena na samu sebe, bolesna je Crkva. Crkva svoja vrata mora otvoriti za svakoga čovjeka. »Crkva nije carinarnica, ona je očev dom, gdje ima mjesta za svakoga s njegovim tegobnim životom« (EG 47).

⁴ FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 111–134 (dalje: EG).

⁵ Discorso del Santo padre Francesco, Incontro con l'episcopato brasiliano, Arcivescovado di Rio de Janeiro, 27. VII. 2013., u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130727_gmg-episcopato-brasile.html (2. XII. 2015.)

⁶ Usp. Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnost i ljubavi. Teološki korijeni i pastoralne perspektive*, Zagreb, 2015., 66.

1.1. Crkva na putu

Prije nego što je izabran za papu Jorge Bergoglio ukazivao je na slaba mjesta Crkve – to je ponajprije »usmjerenost na samu sebe koja više ne zrači misionarski«⁷. Stoga će njegovo papinsko nastojanje ponajprije biti usmjereno na poticanje Crkve koja će misionarskim poletom ići na periferije. Ubrzo nakon izbora jasno je naznačio put: »I sada započinjemo ovaj put, biskup i narod, put rimske Crkve, koja presjeda u ljubavi.«⁸

Paradigma Crkve pape Franje je misija i pastoral koji se ne bavi samo očuvanjem nego je odlučno misionarska (usp. EG 15), Crkva u stanju stalnih misija (usp. EG 25); to je Crkva koja odlazi na periferije (usp. EG 17, 20, 24, 30, 46), periferije ljudskih egzistencija (usp. EG 20–23, 27–31, 78–86), jer Božje milosrđe je životno važno za svakog čovjeka. »Ono je svijetu danas potrebnije nego ikada i neodgodiva je zadaća Crkve da ga naviješta.«⁹

Vjera nije nešto statično i pasivno, već aktivno i dinamično. Vjera je put na kojemu je Crkva i svaki pojedinac. Zadaća je Crkve da ljude na tom putu, u procesima rasta, prati korak po korak, mudro, strpljivo i milosrdno. Crkva dijeli »radost i nadu, žalost i tjeskobu ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe«¹⁰. Kako ističe Walter Kasper, papa Franjo uvodi novu fazu recepcije Drugoga vatikanskog koncila, »smatrajući da je ona do sada bila više usmjerena na unutarnje renoviranje, na reformu liturgije i struktura, a sada Crkva treba izići van, na periferije vlastitih teritorija, u nova socio-kulturalna okružja«¹¹. Crkva mora čuti vapaj i poziv milijuna ljudi koje se tretira kao problem i slučaj, kao »otpad i višak« (EG 53). Papa Franjo želi Crkvu koja će dignuti glas protiv »globalizacije ravnodušnosti« (EG 54). Jedno od značajnih i izazovnih područja periferija su suvremene migracije i izbjeglištva, njihovo neprihvatanje. Sve je to povezano s antropološkom krizom – »nijekanje prvenstva ljudskog bića« (EG 55) – u kojoj je novac postao mamon i idol. Traži se nova kultura i stil života koji ne određuje imanje, nego davanje i dijeljenje (usp. EG 57). »Milosrđe je put koji sjedinjuje Boga i čovjeka, jer otvara srce nadi da smo ljubljani zauvijek usprkos ograničenju zbog svoga grijeha.«¹² Temeljno

⁷ Isto, 10.

⁸ Isto, 13.

⁹ Christoph SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe. Tajna božanskog milosrđa*, Zagreb, 2010., 5.

¹⁰ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 1, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

¹¹ Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnost i ljubavi*, 107.

¹² FRANJO, *Misericordiae vultus – Lice milosrđa. Bula najave Izvanrednog jubileja milosrđa* (11. IV. 2015.), Zagreb, 2015., br. 1 (dalje: MV).

poslanje Crkve je učiniti vidljivijim znakove Božje prisutnosti i blizine.¹³ Drugi vatikanski koncil naznačio je put i metodu Crkve: koristiti lijek milosrđa, »pokazati se najljubaznijom majkom svih, dobrohotnom, strpljivom, pokretanom milosrđem i dobrotom prema onima koji su od nje odijelili« (MV 8), ići ususret svakoj osobi »noseći Božju dobrotu i nježnost« (MV 5). Poruka milosrđa dotiče središte teologije i soteriologije, a možemo također reći, dotiče i središte naše ljudske i kršćanske egzistencije.¹⁴

Razlog zbog kojeg Crkva mora izići, nalazi se ponajprije u Isusovoj zapovijedi koju je uputio apostolima, ali i svim vjernicima: »Pođite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju« (Mk 16,15). Crkva je pozvana izići iz vlastite komotnosti i uputiti se na periferije. Riječ je o različitim periferijama: geografskim periferijama – odnose se na osobe koje nisu još evangelizirane, one su i fizički daleko od Crkve. Kad papa Franjo govori o njima, misli na udaljene krajeve, ali europske zemlje s dubokom kršćanskom tradicijom. Zatim su tu egzistencijalne periferije – oni koji su primili prvi navještaj, ali su se udaljili od vjere. Razlozi mogu biti osobni nemar, ali i nesvjedočanstvo vjernika. Tu ulaze i oni koji svjesno odbacuju obzorja vjere. Oni su također ljubljani od Gospodina, oni se potrebni Božjeg milosrđa. Potrebna nam je Crkva koja neće pasivno čekati, koja se neće zadovoljiti »malim«, onima koji su trajno blizu.¹⁵

Misionarski izlazak postao je svojevrsni imperativ koji papa Franjo stavlja pred Crkvu, ali i pred svakog vjernika. Svatko je pozvan otkriti vlastiti put i »izići iz vlastite udobnosti i imati hrabrosti poći na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja« (EG 20). Evanđelja nam svjedoče o misionarskom dinamizmu koju je Isus svakodnevno prakticirao sa svojim učenicima. Stalno je bio u pokretu, usmjeren na nove ljude, nova mjesta, nove situacije. Vjerna svome Učitelju, Crkva živi trajno poslanje – izlaženje – ona je trajno na putu prema onima koji nisu otkrili »milosrdnu ljubav Boga našega«. Crkva koja je iskusila dar Očeva milosrđa ne može ne »izlaziti« i tražiti one kojima je milosrđe potrebno. Milosrđe može svjedočiti samo onaj tko živi od njegove darovanosti i preobrazbe. Zato je Crkva pozvana na vlastitu misijsku preobrazbu, a to znači uskladiti svoju nazočnost i djelovanje u svijetu s onim što je Krist Crkvi namumio. Slika Crkve koju papa Franjo uporno promiče je Crkva izlaska, Crkva koja uvijek ima otvorena vrata, Crkva koja strpljivo čeka, koja, i onda kada više

¹³ Usp. Walter KASPER, *Il messaggio della misericordia*, *Lectio Magistralis*.

¹⁴ Usp. *Isto*.

¹⁵ Papa: *misericordia, cartà di identità di Dio*. Libro-intervista con Tornielli, http://it.radiovaticana.va/news/2016/01/12/papa_libro-intervista_con_tornielli_/1200376 (6. VI. 2016.)

nema izgleda za povratak, ostavlja odškrinuta vrata. Crkva nikada ne smije pred nikim zatvoriti svoja vrata (usp. EG 46), jer »Crkva je pozvana da uvijek bude Očev otvoreni dom« (EG 47). U misijskom poletu Crkva neumorno hrli prema svima, a osobito prema onima kojima evanđelje daje privilegirano mjesto, a to su siromašni i bolesni. Papa Franjo ukazuje na neraskidivu vezu između vjere i siromaha (usp. EG 48). Na tom tragu će Stjepan Baloban ustvrditi da su »siromašni, odbačeni i nepravdama izudarani, ne samo u srcu pape Franje, nego su program njegova pontifikata«¹⁶.

Crkva koja je izišla i na putu do siromaha doživjela nesreću i zaprljala se, draža je papi Franji od bolesne Crkve koja je zatvorena u vlastitu sigurnost i komociju.¹⁷

1.2. Milosrđe – kriterij vjerodostojnosti Crkve

Božje milosrđe potrebno je svakom čovjeku i životno je važno za svakoga čovjeka. Temeljna poruka kršćanstva je poruka o Božjem milosrđu. »Ono je svijetu danas potrebnije nego ikada i neodgodiva je zadaća Crkve da ga naviješta.«¹⁸ U središtu i djelovanju Ivana Pavla II., kako je to i on sam rado isticao, nalazi se poruka o Božjem milosrđu. Christoph Schönborn smatra da je on usmjerio pogled Crkve na veliko otajstvo božanskog milosrđa.¹⁹ Milosrđe je ključ razumijevanja evanđelja i kršćanstva. Milosrdna ljubav, kako piše Ivan Pavao II., uključuje nježnost i osjetljivo srce, o čemu govore sve evanđeoske prisposode. Stoga Crkva »mora smatrati jednom od svojih glavnih zadaća u svakom razdoblju povijesti, a prije svega u ovom našem – da obznanjuje i unosi u život otajstvo milosrđa koje je u najvećem stupnju objavljeno u Isusu Kristu«²⁰.

Papa Franjo ističe kako je »milosrđe sam temelj na kojem počiva život Crkve. Cjelokupno njezino pastoralno djelovanje mora biti obavijeno nježnošću, koju pokazuje prema vjernicima; ništa u njezinu naviještanju i njezinu svjedočenju svijetu ne bi smjelo biti lišeno milosrđa. Sama se vjerodostojnost Crkve očituje u tome kako ona pokazuje milosrdnu i suosjećajnu ljubav« (MV 10). Isus je svoje suvremenike najviše sablažnjavao upravo iskazivanjem milosrđa. U središtu njegova naučavanja i djelovanja nije zakon i njegovo održavanje, ne-

¹⁶ Stjepan BALOBAN, »Crkva siromašnih« od pape Ivana XXIII. do pape Franje, u *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 3, 499.

¹⁷ Usp. *Isto*, 49.

¹⁸ Christoph SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe*, 5.

¹⁹ Usp. *Isto*, 22.

²⁰ IVAN PAVAO II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem. Enciklika o Božjem milosrđu* (30. XI. 1980), br. 14, Zagreb, 1994. (dalje: DM).

go spasenje čovjeka; nije u središtu grijeh, koji osuđuje, nego navještaj radosne vijesti o Božjoj ljubavi koja spašava.²¹ Milosrđe kao temeljni Božji stav prema čovjeku susrećemo već na prvim stranicama Biblije, kao i u crkvenom učiteljstvu. Sveti Ivan Pavao II. je držao »da čovjek nema potrebu ni za čim drugim kao za Božjim milosrđem; tom ljubavlju koja želi dobro, koja uzdiže čovjeka iznad njegove slabosti prema beskrajnim visinama Božje svetosti«²². Stoga zaključuje: ako je istina da je čovjek put Crkve, u nekom smislu, poslanje Crkve mora biti usredotočeno na čovjeka. »Što je, da tako kažemo, antropocentrično to više se ono mora potvrđivati i ozbiljavati teocentrički, tj. usmjeravati se prema Ocu u Isus Kristu« (DM 1). On upozorava na opasnost suprotstavljanja teocentrizma i antropocentrizma. U tom smislu, Crkva, nasljeđujući Krista, ima zadaću da u povijesti svakog čovjeka, iskonski i duboko poveže te dvije stvarnosti. To je, smatra Ivan Pavao II., jedno od temeljnih, možda čak i najvažnijih načela učenja Drugoga vatikanskog koncila (usp. DM 1).

1.3. *Novi smjer crkvenog djelovanja*

Prigodom treće godišnjice pontifikata pape Franje mogli smo čitati različite analize i prosudbe u kojima se osobito podcrtavalo ono što je novo papa donio Crkvi, vjernicima i svijetu. Mnogi ističu da je to vizija Crkve koja izlazi, koja je na putu, koja se suprotstavlja Crkvi usmjerenoj na sebe, koja traži vlastitu afirmaciju i interese, a ne slavu Božju i spasenje ljudi.²³ U dosadašnjim analizama Franjina pontifikata izdvaja se nekoliko pojmova za koje se sve više ističe kako će obilježiti njegov pontifikat. Među njima osobito se ističu: »milosrđe«, »put« i »periferija«. Poznavatelj teologije kardinala Bergoglia, Walter Kasper, reći će da mu je riječ *put* bila omiljena riječ, »a sada postaje daljnja nit vodilja novog stila njegova pontifikata. Bog pokreće, on traži, on nas susreće. Kršćanin koji miruje, to nije dobro, jer ono što miruje, što se ne kreće, kvari se kao stajajuća voda.«²⁴

²¹ Usp. Gianpietro CASIRUGHI, *Narrare la misericordia di Dio*, u: <http://www.rivistamissioniconsolata.it/new/articolo.php?id=3481> (13. VI. 2016.).

²² M. Elżbieta SIEPAK, *Nell'insegnamento di Giovanni Paolo II*, u: <https://www.faustyna.pl/zmbm/it/nell-insegnamento-di-giovanni-paolo-ii/> (6. VI. 2016.).

²³ *Quale sono le periferie dell'uomo di cui parla il papa?*, u: <http://it.aletea.org/2015/03/23/quali-sono-le-periferie-delluomo-di-cui-parla-il-papa/> (20. I. 2016.).

²⁴ *Discorso del Santo Padre Francesco. Chiesa pentecostale della Riconciliazione Caserta*, 28. VII. 2014., u: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/july/documents/papa-francesco_20140728_caserta-pastore-traettino.html (1. XII. 2015.).

A koji je to put Crkve? Papa Franjo neumorno ističe da je to put nasljeđivanja Isusa Krista. Drugog puta nema. To osobito ističe u *Evangelii gaudium*, označivši put cijele Crkve, ali i put svakoga pojedinog vjernika: »Ja sam jedna misija (poslanje) na ovoj zemlji i upravo zbog toga i jesam na ovome svijetu« (EG 273). Crkva na putu ima »radost evanđelja« kao jedinu popudbinu. Upravo zato je pozvana da u svijetu, u kojem se sve više gubi radost i polet, a zauzima sve više mjesta osamljenost, nutarnja praznina i zgrčeno srce, svjedoči evanđeosku radost. A kako ističu brojni teolozi »u sebi zgrčeno srce« (*con incurvatum*) opisuje »situacije neotkupljena čovjeka«. ²⁵ Riječ je o periferiji u kojoj žive mnogi kršćani danas – gubitak radosti, nema radosti otkupljenih. Problem klonulosti i tromosti srca (*acedia*) spominje i papa Franjo u *Evangelii gaudium*. Danas se *acedia* pokazuje kao istinska bolest mnogih kršćana – tromost srca, sila koja vuče dolje, otežanost, prezasićenost koja vodi žalosti ovoga svijeta (usp. EG 81).

Nediljko A. Ančić, pozivajući se na Jürgena Erbachera, drži da je papa Franjo već u svojem prvom nastupu predložio radikalno nov smjer crkvenog djelovanja. A taj nov smjer integrira obrise »ekleziologije koja se u duhu nove evangelizacije snažno zauzima da Crkva nužno iziđe iz svoje egocentričnosti (duhovnog mondaniteta), iz same sebe; da iskorakne na rubove ljudske egzistencije, na granice misterija grijeha, bolesti, nepravde, ignorancije i svake nevolje te da tamo naviješta slatku i utješnu radost Evanđelja« ²⁶. Da to nije bio samo retorički govor, papa je potvrdio i konkretnim gestama milosrđa koje su popratile početak njegova pontifikata (odlazak u zatvor i pranje nogu, pohod Lampedusi, putovanje u srce Afrike itd.). U *Evangelii gaudium* zacrtana je nova vizija Crkve, a to je Crkva Drugoga vatikanskog koncila, za koju papa želi da se istinski počne i ostvarivati. Promjene papa želi osobito u odnosu Crkve prema svijetu i to kako uočava Rainer Bucher, da sadašnjost i kultura postaju povijesno-spasenjsko mjesto otkrivanja smisla i značenja evanđelja. Spomenu ti teolog, prema Nediljku A. Ančiću, iz toga papina polazišta izdvaja tri važne posljedice za crkveno djelovanje u svijetu. To je primat *sadašnjosti* pred svim drugim vremenima. Bog dolazi ususret današnjici i današnjem čovjeku. Papa Franjo daje prednost ortopraksi pred ortodoksijom, dajući primat milosrđu. Čovjeka valja uvijek promatrati iz perspektive Božje ljubavi pa i onda kada ne živi prema crkvenim propisima. Treća važna odrednica jest da obilježje Crkve kao Božjeg naroda ide ispred njezina hijerarhijskog stupnjevanja. ²⁷

²⁵ Usp. Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnost i ljubavi*, 38–39.

²⁶ Nediljko Ante ANČIĆ, *Primat milosrđa*, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.) 4, 432.

²⁷ Usp. *Isto*, 434.

Put Crkve u suvremenom svijetu osobito je osvijetlio sveti Ivan Pavao II. u enciklici *Redemptor hominis*. Krist se svojim utjelovljenjem sjedinio sa svakim čovjekom. Iz te činjenice proizlazi i temeljni put Crkve – omogućiti da se to sjedinjenje trajno događa i obnavlja.²⁸ Isus Krist je put Crkve, jer je on jedini put u kuću Očevu.²⁹

Temeljni preduvjet da bi netko bio milosrdan jest svijest o vlastitoj grešnosti i potrebi za oproštenjem i milosrđem. Umišljenost u vlastitu bezgrešnost najveća je zapreka Božjem milosrđu. Papa Franjo se ne umara govoriti o Božjoj strpljivosti i ustrajnosti u praštanju. U tom kontekstu razumijemo i njegovo viđenje »lica Crkve koja ljudima ne spočitava njihove slabosti i njihove rane, nego ih liječi lijekom milosrđa«³⁰. Bog ne previđa ni najmanju pukotinu kajanja kako bi udijelio svoje milosrđe – pa čak tamo gdje nema ni toga malog pomaka, papa ukazuje na želju koju netko nosi u srcu, iako je trenutno ne može realizirati. Kako bi još snažnije istaknuo bezgraničnu Božju ljubav i milosrđe, Andrea Torielli u razgovoru s papom Franjom komentira poznati odlomak iz romana Bruscea Marshalla *Svakom jedan novčić*. Glavni lik, opat Gaston, treba ispovjediti mladoga njemačkog vojnika kojeg francuski partizani osuđuju na smrt. Vojnik priznaje svoju strast prema ženama i svoje brojne ljubavne avanture. Opat mu objašnjava da se treba pokajati kako bi dobio oproštenje i odrješenje. A onaj odgovori: »Kako ću se pokajati? U tome sam uživao pa kad bih bio u prilici, opet bih to učinio. Kako da se pokajem?« Onda opatu Gastonu, koji želi odriješiti toga pokornika koji je već obilježen sudbinom i korak od smrti, sinu misao pa ga upita: »Ma, je li ti žao što ti nije žao?« Mladić spontano odgovori »Da, žao mi je što mi nije žao!« To jest žao mi je što se ne kajem. To je žaljenje malena pukotina koja dopušta milosrdnomu svećeniku udijeliti odrješenje.³¹

2. Suvremene periferije – povlaštena mjesta prakticiranja i svjedočenja Božjeg milosrđa

Kada govorimo ili mislimo o periferijama stavljamo ih u korelaciju sa središtem ili centrom. Određeno mjesto je periferija upravo u odnosu na centar ili središte. Počevši od 60-ih godina XX. stoljeća, pojmovi *središte* i *periferija* koriste se u

²⁸ Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis* – Otkupitelj čovjeka. Enciklika na početku papinske službe (4. III. 1979.), Zagreb, 1977., br. 13.

²⁹ Usp. *Isto*.

³⁰ FRANJO, *Božje je ime milosrđe. Razgovor s Andreom Toriellijem*, Split, 2016., 8–9.

³¹ Usp. *Isto*, 48–49.

političkim analizama. Govor o periferiji ili središtu zapravo je paradigma, ne samo kada mislimo u geografskim kategorijama nego i u svima drugima, pa i onim egzistencijalnim. U *Enciklopediji društvenih znanosti*³² paradigma *periferije/središte* odnosi se na stupanj udaljenosti od središta društva; može se odnositi na prostor, status kako pojedinca tako i zajednice. Obilježja periferije su: distanca, udaljenost, različitost, nesigurnost, ambivalentnost, podjela, isključivost. Periferija ne određuje samo prostorni, ekonomski, kulturni i socijalni status nego bitno utječe i na oblikovanje osobnosti.³³ Periferije su životne situacije u kojima je ugrožen čovjek, njegov život, smisao i dostojanstvo. Evanđelje donosi brojne situacije ljudske ugroženosti, ali i način na koji Isus reagira na takva ljudska stanja. Na svaku ljudsku bijedu, on odgovara milosrđem. Stoga se može reći da je milosrđe »ključna riječ koja opisuje Božje djelovanje prema čovjeku« (MV 15).

Od samog početka svojeg pontifikata papa Franjo poziva Crkvu da iziđe na periferiju. Izvanredni jubilej milosrđa vidi kao osobitu prigodu da svaki kršćanin »otvori srce onima koji žive u najudaljenijim egzistencijalnim periferijama, koje suvremeni svijet često stvara na dramatičan način« (MV 15). Brojne su situacije u suvremenom društvu koje ukazuju na nesigurnost i patnju tolikih ljudi koji vaze za utjehom, pažnjom, milosrđem i sigurnošću. Današnji svijet se sve više oglašuje na vapaje onih koji su pogođeni različitim vrstama bijede. Papa upozorava na ravnodušnost, rutinu i razorni cinizam koji sprečavaju da vidimo bijedu ovoga svijeta (usp. MV 15). On inzistira na periferijama kako bi ukazao na stvarnost u kojoj se nalaze toliki ljudi diljem svijeta. Upravo takvo egzistencijalno stanje vidi kao *kairos* za susret i navještaj Kristova lica danas. Tamo gdje živi razapeto i iznakaženo lice Isusovo – od kojeg se naš pogled spontano odvraća – papa poziva da usmjerimo svoj pogled na to lice – lice ljudi koji pate.³⁴

2.1. *Koje su to suvremene periferije?*

Kada govorimo periferijama, ne mislimo samo na periferije koje oslikavaju ljudsku materijalnu bijedu. Postoje različite periferije: osobne, obiteljske, periferije u župi, u gradu, u zajednici, u društvu. Osobito mjesto u papinu govoru o periferijama imaju egzistencijalne periferije. To su područja misterija grije-

³² Derek W. URWIN, Centro e periferie, u: ENCICLOPEDIA DELLE SCIENZE SOCIALI, http://www.treccani.it/enciclopedia/centro-e-periferia_%28Enciclopedia-delle-scienze-sociali%29/ (6. VI. 2016.).

³³ Usp. *Isto*.

³⁴ Usp. Giubileo e teologia della misericordia, una conversazione con il cardinale Müller, <http://www.acistampa.com/story/il-cardinale-muller-la-misericordia-2202> (17. VI. 2016.).

ha, patnje, nepravde, neznanja, nedostatka vjere, mišljenja. »Periferija je riječključ kršćanskog djelovanja u našem vremenu. Potrebno je sići s tornja, izići iz sakristije, prijeći preko vlastitog dvorišta, miješati se s ljudima, kao pastir koji poprima vonj ovaca, u fizičkom i figurativnom smislu.«³⁵

Kad razmišljamo o periferijama ljudske egzistencije, redovito mislimo na jedno područje, a to su socijalne periferije – ljudsku bijedu koja je plod nepravde u mnogim društvenim odnosima i strukturama. No, poučeni prisposodobom o rasipnom sinu – ljudska periferija je cjelokupna metafizička periferija – ona se odnosi na čovjekovo otuđenje i potpunu nemoć u koju čovjek upada grijehom.³⁶ Čovjek svojom snagom ne može izići iz vlastite bijede i smrti. Spasiti ga može samo Bog gospodar života i smrti. Vođen tom sviješću sv. Pavao, smatra Hermann Geissler, nije upirao prstom u druge, jer je dobro znao da grijeh i požuda stanuju u njemu. Poznao je ljudsku narav, znao je dobro na osobnom primjeru u što bi se čovjek pretvorio bez učinka milosti.³⁷

Ivan Pavao II. u *Dives in misericordia* upozorava na opasnost zaborava milosrđa u suvremenoj kulturi. Upravo stoga papa Franjo apelira: »Crkva ima zadatak naviještati Božje milosrđe, to živo srce evanđelja, koje na svoj način mora doprijeti do srca i uma svake osobe. Kristova zaručnica mora se ugledati na Sina Božjega, koji ide ususret svima bez iznimke. U ovo vrijeme kada se Crkva posvećuje zadaći nove evangelizacije, temu milosrđa treba uvijek iznova predlagati s novim zanosom i novim pastoralnim djelovanjem. Za Crkvu i za vjerodostojnost njezina navještaja od presudne je važnosti da ona sama živi i svjedoči milosrđe« (EG 12). Zašto je Crkva dužna naviještati milosrđe? Papa daje odgovor: »Prva je istina Crkve Kristova ljubav. Crkva je služiteljica te ljubavi i posreduje tu ljubav ljudima: ljubav koja oprašta i izražava se kroz sebedarje. Zato, gdje god je Crkva prisutna, ondje mora biti vidljivo Očevo milosrđe« (EG 12).

Papa Franjo je svojim pontifikatom skrenuo pozornost na brojne probleme u svijetu i Crkvi, osobito na egzistencijalne periferije – »mjesto patnje, mjesto gdje se proljeva krv, to su mjesta na kojima žive oni koji su obilježeni fizičkim i intelektualnim siromaštvom; to su mjesta gdje se osjeća udaljenost i ravnodušnost, gdje nema Boga – to su periferije koje trebaju svjetlo evanđelja.«³⁸

³⁵ Enzo BIANCHI, Periferie, u: <http://rivista.ausiliatrice.net/> (17. VI. 2016.).

³⁶ Usp. Walter KASPER, *Misericordia. Concetto fondamentale del vangelo – Chiave della vita cristiana*, 5.

³⁷ Usp. Hermann GEISLER, Apostolovi stavovi prema Johnu Henryju Newmanu, u: *Communio*, 41 (2015.) 123, 107.

³⁸ Enzo BIANCHI, Con il vangelo nelle periferie esistenziali, u: http://www.diocesicaserta.it/files/Bianchi_Relazione_ConvegnoCaritas2014.pdf (28. XII. 2015.). Usp. FRANJO, *Crkva milosrđa*, Zagreb, 2014., 119–130.

Periferija je termin koji se sve češće susreće u različitim raspravama, osobito onima koje se odnose na pastoralno djelovanje Crkve. Periferije su stalna pastoralna destinacija pape Franje. Već kao mladi svećenik posjećivao je periferije, kao provincijal, kao biskup i kardinal. Njegova briga za ljude koji žive bilo koji oblik marginalnosti, dolazi do izražaja i u njegovu pontifikatu. Dovoljno je spomenuti njegov izlazak iz Vatikana i odlazak u rimski zatvor i na otok Lampedusu. Često u svojim propovijedima i nagovorima poziva Crkvu da iziđe iz sakristije i odvaži se za apostolat rubnih. Papa je periferijama dao teološku crtu, osobito kad govori o egzistencijalnim periferijama – periferijama vjere.³⁹

Crkva mora izići iz sebe, ići prema periferijama; izbjegavati duhovnu bolest, a to je usmjerenost na sebe. Stvarnost se bolje razumije s periferije, nego iz centra. Svaki izlazak na periferije nosi sa sobom određeni rizik, ali ako Crkva ostane zatvorena u sebi, ona stari. Između Crkve koja upada u incidente i ide na ulicu, i Crkve koja boluje od usmjerenosti na sebe, nema sumnje da više volim ovu drugu, rekao je papa Franjo.⁴⁰

2.2. *Siromasi – »trpeće tijelo Kristovo«*

Pastoralna zadaća Crkve je osjetljivost za rubne i vjerodostojnost u svjedočenju evanđeoskog siromaštva. Od početka svoje papinske službe papa Franjo stavlja u fokus upravo siromašne i isključene – one koji žive na periferiji. Ukazuje na mnoga geografska mjesta u kojima »tijelo Kristovo« osobito trpi. Njegovi pastoralni pohodi usmjereni su upravo takvima. Suvremene periferije plod su kulture isključivanja, kaže papa, a žrtve su brojne: nerođena djeca, djeca vojnici; djeca robovi, djeca žrtve teškog fizičkog rada, nasilja, neimaštine i imigracije. U kategoriju isključenih smješta starije i bolesne koji u razvijenim društvima, pa i u vlastitim obiteljima, postaju teret; zatim mlade bez perspektive, razbijene obitelji, progonjene kršćane itd.⁴¹

Uz pojam *periferije* veže se »kultura isključivanja«, o kojoj papa Franjo sve češće govori. Na susretu s Diplomatskim korom 13. siječnja 2014. godine⁴² go-

³⁹ Usp. Enzo BIANCHI, Papa Francesco: dalla sacrestia alla periferia, u: http://www.donbosco-torino.it/ita/RMA_Archivio-2013-15/5-Ecclesialita/2014/6-01-Papa-Francesco-in-periferia.htm (6. VI. 2016.).

⁴⁰ *Isto.*

⁴¹ Usp. Ai cardinali ai diplomatici il Papa delle periferie – di Giuseppe Rusconi, 13. I. 2014., u: <http://www.rossoporpora.org/rubriche/vaticano/325-dai-cardinali-ai-diplomatici-il-papa-delle-periferie.html> (6. VI. 2016.).

⁴² Usp. *Isto.*

vorio je upravo o mentalitetu odbacivanja koje vodi tome da se više drugoga, bližnjega ne gleda kao brata kojega treba prihvatiti, izbacuje ga se iz vidnog polja i tretira ga se kao opasnost i konkurenciju koju treba podčiniti.⁴³ Kultura odbacivanja ne štedi nikoga: stvoreno, osobe, Boga. U takvom društvu i takvoj kulturi Crkva je pozvana dati svjedočanstvo siromaštva, a ono se sastoji u nasljedovanju siromašnog Isusa i u pouzdanju, ne u ljudske snage, nego vjeru u Boga. Toliko puta je papa Franjo uskliknuo: »Ah, koliko bih želio siromašnu Crkvu za siromahe.«⁴⁴

On opisuje kakvu to Crkvu želi: »Siromašna je ona Crkva koja svoje jedino bogatstvo vidi u vjeri u Gospodina i daru njegove ljubavi. Samo takva Crkva odbija svaku logiku svjetovne veličine i moći, spremna se u svakom trenutku zauzeti za cjelovito dostojanstvo svake osobe.«⁴⁵ Rame uz rame kulturi isključivanja i odbacivanja stavlja »globalizaciju ravnodušnosti«, koja je plod upravo planetarne kulture odbacivanja, u kojoj prevladavaju osobni ili kolektivni egoistični interesi. Za takvu kulturu lijek jedino može biti evanđelje milosrđa. Stoga se Crkva ne smije zadovoljiti i ostati u dvorištu s devedeset i devet ovaca, mora »izići«, tražiti s njim izgubljenu ovcu.⁴⁶ Don Roberto Sardelli, poznati pastoralac ulice, misli da naše prosječne župe okupljaju dobre, korektne, a onim rubnima često se vrata zatvaraju. On drži da su siromašni nositelji vrednota za kršćansku zajednicu. Siromah nije samo objekt ljubavi, on je subjekt, on je Učitelj, jer susret sa siromašnim je susret sa »Siromašnim« – s Onim koji je, kako podsjeća papa Franjo, za sebe mogao reći da nema gdje glavu nasloniti.⁴⁷

U Nairobiju u najsiromašnijem dijelu Kongemi papa je snažno posvjedočio svoju opredijeljenost za one koji su isključeni, stao je uz one koji pate. Istaknuo je da se u takvim kvartovima susreće mudrost i vrednote. Osobito je ukazao na vrednote koje su u razvijenim društvima gotovo nestale: osjećaj pripadnosti, suživot, dijeljenje, žrtva za drugoga, briga za slabijega.⁴⁸

⁴³ Usp. https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/january/documents/papa-francesco_20140113_corpo-diplomatico.html (5. VI. 2016.).

⁴⁴ Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 11.

⁴⁵ Quale sono le periferie dell'uomo di cui parla il papa?, u: <http://it.aleteia.org/2015/03/23/quali-sono-le-periferie-delluomo-di-cui-parla-il-papa/> (20. I. 2016.).

⁴⁶ Uscire da noi stessi per andare verso le »periferie esistenziali«, u: <http://www.miradouro.it/node/66154> (20. I. 2016.).

⁴⁷ Uscite incontro agli altri! Verso le periferie dell'esistenza!, u: http://it.radiovaticana.va/storico/2013/03/28/francesco_uscite_incontro_agli_altri!_verso_le_periferie/105-677766 (6. VI. 2016.).

⁴⁸ Usp. http://it.radiovaticana.va/news/2015/11/26/papa_francesco_tra_i_poveri_di_uno_slum_a_nairobi/1189721 (6. VI. 2016.).

Pred brojnim periferijama Crkva ne smije pasivno čekati, mora po primjeri Isusovu preuzeti inicijativu koja sa sobom nosi rizik. Papa poziva i potiče cijelu Crkvu da se »usudi malo više preuzeti inicijativu« (EG 24). A to znači maksimalno uključivanje u konkretnu stvarnost ljudi – njihov svakodnevni život, ne prigodno i rubno, već duboko suosjećati i dijeliti bijedu, prigrliti ljudski život, »doticati Kristovo trpeće tijelo« (EG 24). Na taj način se poprima »miris ovaca«, o kojemu je papa Franjo više puta govorio.

Nisu periferije samo siromašni rubni dijelovi velikih svjetskih metropola. Periferije postoje u najrazvijenijim društvenim sustavima: od područja komunikacije do zdravstvene zaštite. Tako birokratizam u području zdravstvene njege, uz sav tehnološki napredak i razvoj, stvara brojne probleme i često postaje hladni, anonimni i neosobni sustav. Jedna bolest nije pitanje samo jednog organa, nego cijele osobe, to postaje emocionalni i egzistencijalni problem. Bolesnik ima potrebu za profesionalnim pristupom, ali u isto vrijeme vapi za empatijom i simpatijom u doslovnom smislu riječi; on ima potrebu za milosrđem, za srcem koje će se sagnuti nad bijedom. Znademo iz iskustva kako jedna topla i ohrabrujuća riječ može zamijeniti lijek.⁴⁹

Uz sav razvoj i funkcioniranje suvremenoga razvijenog društva, život ne može funkcionirati bez milosrđa. Jürgen Habermas je upozorio na činjenicu da pred izazovima složenih društvenih problema bez religiozne dimenzije može izostati emotivni impuls koji je nužan za angažman oko boljeg svijeta. U tom smislu bi se moglo istaknuti da je milosrđe temelj i inovativni i motivacijski izvor društvene pravednosti.⁵⁰ Zato Kasper kaže: »Bez milosrđa riskiramo da se naše društvo pretvori u pustinju.«⁵¹ Brojna su nova područja i nove fronte periferija i bijede s kojima se suočava suvremeno društvo. Nisu to isključivo fizička bijeda koja dovodi u pitanje egzistencijalno preživljavanje. Postoje i psihička i duhovna bijeda koje ulaze u svijet odnosa, samoće, izolacije, kulturno siromaštvo i pograničan pristup informacijama i obrazovanju, aktivno sudjelovanje u kulturnom i društvenom životu. U konačnici i duhovna bijeda koja se najviše očituje u unutarnjoj praznini, očaju i besmislu.⁵²

Put koji vodi do periferija je susret – osobni susret. U susretu se otkriva istinska potreba onoga tko je u nevolji. Evanđelje nas uči da je Isus išao ususret

⁴⁹ Usp. Walter KASPER, *Misericordia. Concetto fondamentale del vangelo – Chiave della vita cristiana*, 49.

⁵⁰ *Isto*, 289.

⁵¹ Walter KASPER, *La sfida della misericordia*, Magnano, 2015., 49.

⁵² Usp. Paul. M. ZULEHNER, *Gott ist größer als unser Herz (1 Joh 3,20), Eine Pastoral des Erbarmens*, Ostfildern, 2006., 74.

ljudima, želio ih je vidjeti, čuti i dodirnuti. Kristu nije u fokusu grijeh, nego osoba. Mi često činimo suprotno – najprije gledamo grijeh – tražimo ga – a onda grijeh postaje opravdanje za ne-susret, kaže Enzo Bianchi.⁵³ Preduvjet istinskog susreta je silazak – potrebno je sići – oplijeniti sebe u smislu Kristova *kenosis*. »Put Isusova silaska«⁵⁴, u želji da dođe do čovjeka u njegovim vlastitim periferijama, mora biti put apostola i put Crkve, ako se želi nasljedovati ili slijediti Isusov put. Crkva je pozvana slijediti tu logiku i odvažiti se za misionarski izlazak (usp. EG 20). Crkva se na putu do periferija mora ponovno odvažiti na dijalog, ne isključujući nikoga.⁵⁵ Dijalog nije fakultativni izbor, nego je način biti Crkva. Tko je potencijalni sugovornik Crkvi? Svaki čovjek, jer svaki čovjek je bližnji, pa i neprijatelj. Stoga je zadaća evangelizacije pronaći put kako biti bližnji. Biti bližnji znači biti blizu. Blizina je temeljna dimenzija svake evangelizacije. A nju se može ostvariti ako se zaodjenemo u »milosrdno srce, dobrotivost, poniznost, blagost, strpljivost« (Kol 3,12). Pavlov stil je jedini način ili put kako možemo evanđelje donijeti na egzistencijalne periferije.

Kada papa Franjo poziva Crkvu da se odvaži izići na suvremene periferije, onda pritom misli na njezino poslanje da se suprotstavi »kulturi isključivanja i odbacivanja«, a prakticira »kultura integriranja«. »Za Isusa ono što je važno je dohvatiti i spasiti izgubljene, liječiti rane bolesnih, sve ponovno uključiti u veliku Božju obitelj.«⁵⁶ Papa Franjo upozorava da u današnjem svijetu velik broj ljudi živi na margini društva. Oni ne pripadaju društvu u kojemu žive, ne postaju samo građani drugoga reda, niži sloj, ljudi na periferiji, obespravljani, nego oni više nisu ni njegov dio. »Isključeni nisu samo 'izrabljeni', već su otpadci, 'viškovi'« (EG 53).

3. Grešnici – prvi naslovnici Božjeg milosrđa

Među periferijama postoji jedna u kojoj se svaki čovjek nalazi, i to bez iznimke. To je periferija grijeha. Tko se u toj periferiji ne prepoznaje, sv. Ivan evanđelist naziva ga lašcem (usp. 1 Iv 1,10). A tko sagriješi, »zagovornika imamo kod Oca – Isusa Krista, Pravednika. On je pomirnica za grijeha naše, i ne samo naše, nego i svega svijeta« (1 Iv 2,1-2). Stoga će sveti Ivan Pavao II. reći da »sin

⁵³ Enzo BIANCHI, *Con il vangelo nelle periferie esistenziali*.

⁵⁴ Serafino M. LANZETTA, *La misericordia secondo il cardinale Kasper*, u: <http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/1350873> (6. VI. 2016.).

⁵⁵ *Papa Franjo o životu i vjeri. Razgovor Francesce Ambrogetti i Sergia Rubina s Jorgeom Bergogliom*, Split, 2013., 71–82.

⁵⁶ Walter KASPER, *La sfida della misericordia*, 89.

koji od oca prima dio baštine što mu pripada i ostavlja kuću da to spiska u dalekoj zemlji, 'živeći razvratno' u nekom je smislu čovjek svih vremena, [...] Prispodoba neizravno ocrtava svaki lom saveza ljubavi, svaki gubitak milosti, svaki grijeh« (DM 18).

3.1. Odnos Crkve prema grešnicima

Usprkos toj istini, može se zamijetiti kako smo među onima koji žive »stanje periferije«, često najnemilosrdniji upravo prema grešnicima. No, ako pratimo Isusa na putu do periferija, onda ćemo lako zamijetiti da su grešnici bili njegovi privilegirani naslovnici. »Tražiti grešnike – to je srce Isusova poslanja. On je došao uspostaviti odnos između Boga i čovjeka.«⁵⁷ Mogli bismo reći da su liječenje i opraštanje dva privilegirana područja Isusova poslanja.

Dojmljive su slike kojima se papa Franjo koristi u opisivanju odnosa Crkve i grešnika. »Ranjenom čovječanstvu Crkva pokazuje svoje majčinsko lice, lice mame. Ne čeka da ranjeni pokucaju na njezina vrata, nego ih ide tražiti na ulice, skuplja ih, grli ih, skrbi za njih, daje im da se osjećaju voljenima.«⁵⁸ Crkva se ponaša poput brižne majke, koja nema mira dok sva djeca nisu u kući. Kako papa Franjo ističe, Crkva je kao poljska bolnica, gdje se najprije zbrinjavaju najteže rane; ona blizinom i prisnošću grije srca ljudi.⁵⁹ Biti milosrdan znači imati srce za bijedu, biti osjetljivi za druge, za bližnjega; vidjeti onoga tko trpi, njegove rane i potrebe, imati otvorene oči, ne ostati ravnodušni i ne biti dio globalizacije i indiferentizma, o čemu je papa Franjo govorio na Lampedusi i u drugim prigodama.

S druge strane, važno je uočiti da milosrđe nije samo suosjećanje, nego stav, aktivno zalaganje koje želi pobijediti bijedu i ide ususret. Milosrđe ne pokreće samo srce, nego i ruke i noge. Ono nas potiče da se pomaknemo, da krenemo u susret drugima, da pomažemo poput milosrdnog Samarijanca koji se sagnuo do blata, dodirnuo rane i pobrinuo se za ubogoga. Učinio je puno više od onoga što zahtijeva pravednost, jer je milosrđe najveća pravda.⁶⁰

Papa Franjo opisuje kakav bi trebao biti odnos kršćanina prema grešnicima. »Kada netko počne otkrivati da je bolestan u duši, kada Duh Sveti – to

⁵⁷ Piet van BREEMEN, *Kao kruh koji se lomi*, Slavonski Brod, 2006., 49. Usp. Josip BOZANIĆ, *Društvo po mjeri Očenaša*, Zagreb, 1999.

⁵⁸ FRANJO, *Božje je ime milosrđe*, 22.

⁵⁹ Usp. *Isto*, 24.

⁶⁰ Usp. Walter KASPER, *La misericordia, virtù esigente*, u: <http://www.famigliacristiana.it/articolo/kasper.aspx> (3. I. 2016.).

jest Božje milosrđe – djeluje i pokrene srce prema početnom priznanju vlastitog grijeha, treba naći vrata otvorena, a ne zatvorena. Mora naići na prihvaćanje, ne na sud, predrasudu ili osudu. Mora mu se pomoći, a ne ga odbaciti ili držati na margini. Ponekad postoji rizik da kršćani, sa svojom psihologijom zakonoznanaca, ugase ono što Duh Sveti užije u srcu grešnika, nekoga tko stoji na pragu, nekoga tko počne osjećati nostalgiju za Bogom.«⁶¹ Zatvorenost praćena osudom prema grešnicima usko je povezana s licemjerstvom, za koje Isus upotrebljava teške riječi: »objeljeni grobovi«. Imajući u vidu napast u koju mogu upasti i sami službenici milosrđa, papa Franjo citira Matejevo evanđelje u kojem se strogo upozorava i prokazuje one koji vežu teška bremena ljudima na leđa, a sami ni da prstom maknu.⁶² »Crkva nije na svijetu da osuđuje, nego da omogućiti susret s onom dubokom ljubavlju koja je Božje milosrđe. Da bi se to dogodilo, potrebno je izići. Izići iz crkava i iz župa, izići i ići potražiti osobe tamo gdje žive, gdje pate, gdje se nadaju.«⁶³

Kada papa Franjo identificira suvremene periferije, osobitu pozornost svraća na grešnike koji su u odnosu na Božje milosrđe na periferiji; u odnosu na Crkvu oni su na periferiji; u odnosu na naše sudove i prosudbe oni su na periferiji. Najljepše evanđeoske prisposode upravo opisuju Isusov odnos prema grešnicima u kojima je Isus ispričao odnos Oca prema istima. U knjizi *Raccontare l'amore* Enzo Bianchi piše: »Čovjeku treba puno riječi kako bi rekao malo ili ništa. Bog s malo kaže sve.«⁶⁴ U prisposobama Isus je ispričao o neshvatljivoj Božjoj ljubavi prema čovječanstvu – prema svakom čovjeku. U Ivanovu Prologu čitamo »Boga nitko nikada ne vidje: Jedinorođenac – Bog – koji je u krilu Očevu, on ga obznani« (Iv 1,18). Isus nam je objavio Božje lice na kojem odsjeva ljubav za čovjeka bez obzira u kojoj se situaciji nalazio.

Bog ide ususret čovjeku grešniku, dostiže ga njegova ljubav prije nego otpočne hod obraćenja. To je sablazan, kako ističe Enzo Bianchi, jer želimo da ljubav Božja bude zaslužena, međutim ona je milost, ona je besplatna i nitko je ne može zaslužiti. Ono što sablažnjava i otvara brojna pitanja jest činjenica da Bog ljubi čovjeka dok je grešnik. To je nepojmljiva ljubav – to je ludost križa o kojoj govori sv. Pavao (usp. Gal 5,11; 1 Kor 1,17-25).⁶⁵

⁶¹ FRANJO, *Božje je ime milosrđe*, 22, 81.

⁶² Usp. *Isto*.

⁶³ Papa: misericordia, carta di identità di Dio. Libro – intervista con Tornielli.

⁶⁴ ENZO BIANCHI, *Raccontare l'amore. Parabole di uomini e donne*, Milano, 2015.

⁶⁵ Usp. Enzo Bianchi e lo scandalo della misericordia, u: <http://www.avvenire.it/Cultura/Pagine/enzo-bianchi-lo-scandalo-della-misericordia.aspx> (15. VI. 2016.).

3.2. *Isus osuđuje grijeh, ali ne i grešnika*

Isus je na zemlji imao zadaću ponovno otkriti lice Božje, koje su (ne)religiozni ljudi svojim životom i ponašanjem često zatamnivali i iskrivljivali. Čovjek je sklon stvarati sliku Boga prema vlastitim parametrima i interesima. »Idolatrija nije ponajprije teološka zabluda, nego je antropološka pogreška«⁶⁶, jer idoli i lažni bogovi uvijek djeluju zavodljivo. Tako je Bog često postajao karikatura »perverzno boga«. Boreći se protiv takve slike Boga, Isusa su optužili da je hulio na Boga (usp. Mt 26,65; Mk 14,64). Taj sukob odveo je Isusa do smrti na križu. Sukob oko slike Boga nastavlja se kroz cijelu povijest, osobito među onima koji se smatraju pravednima. Milosrdni Bog je sablazan za religiozne ljude koji se smatraju pravednicima i kao takvi se žele distancirati od grešnika. Evanđelja ih jasno identificiraju (poznavaatelji zakona: pismoznanci, farizeji, zeloti, svećenici). Na optužbe Isus je odgovarao: »Ne treba zdravima liječnika, nego bolesnima. Nisam došao zvati pravedne, nego grešnike na obraćenje« (Lk 5,31-32). Židove je najviše smetalo što je Isus blagovao s grešnicima, što je s njima sjedio za stolom, jer je Židovima stol svetinja. Poziv za vlastiti stol bio je znak simpatije, prihvaćanja i zajedništva. Židovi su smatrali (mnogi to isto misle i danas) da se čovjek grešnik treba najprije obratiti, a tek onda ima pravo za zajednički stol. Isus je imao drukčiji stav – najprije prihvaćanje, zajedništvo i prijateljstvo koje je onda rađalo obraćenjem. Isus je išao tražiti grešnike i grešnici su tražili njega.

Na optužbe ondašnjih religijskih vlasti da ruši tradiciju i religiju, Isus odgovara trima prisposodobama: o izgubljenom i nađenoj ovci (usp. Lk 15,4-7), izgubljenom i nađenom drahmi (usp. Lk 15,8-10), izgubljenom i nađenom sinu (usp. Lk 15,11-32). Postoje brojne interpretacije navedenih prisposodoba. Za potrebe ovog članka koristili smo se doprinosima četvorice teologa: pape Ivana Pavla II. (usp. DM), Waltera Kaspera⁶⁷, Christopa Schönborna⁶⁸ i Enza Bianchija⁶⁹.

Navedene prisposodobe najjasnije i najdojmljivije opisuju kako se Bog odnosi prema grešniku. Tako pastir ostavlja devedeset i devet ovaca i ide u potragu za jednom izgubljenom. U prisposodobi o izgubljenom i pronađenom ovci nije u središtu pozornosti izgubljena ovca, nego pastir koji ostavlja devedeset i devet ovaca i ide nju tražiti. Pastir osjeća odgovornost za nju, gaji prema njoj osjećaj ljubavi i brižnosti. »Ljubav pastira, Božja ljubav, bezuvjetna je, ona je vjerna i

⁶⁶ Isto, 64.

⁶⁷ Usp. Walter KAPER, *Misericordia. Concetto fondamentale del vangelo – Chiave della vita cristiana*, 83–160.

⁶⁸ Usp. Christoph SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe*, 61–75.

⁶⁹ Usp. Enzo BIANCHI, *Raccontare l'amore*, 59–107.

ne smanjuje se, pa ni onda kada izostane ljubav ili nostalgija od strane ovce.«⁷⁰ Mi bismo rekli jedna manje-više, no to nije logika Božje ljubavi. Ne mjeri se jedna spram devedeset i devet – to je isplativost, nego je jedna toliko vrijedna da se isplati sve ostaviti i tražiti je. U toj prisposodbi nalazi se ideja o dostojanstvu svakog čovjeka, a ono se rađa kao plod Božjeg milosrđa.⁷¹ Činjenica da je pastir ostavio devedeset i devet ovaca i pošao u potragu za izgubljenom, prema Schönbornu, ulijeva sigurnost i povjerenje upravo ovima devedeset i devet, jer znaju da je svaka od njih pastiru toliko važna da je spreman sve učiniti kako bi je zaštitio od zvijeri.⁷²

U prisposodbi o izgubljenoj i pronađenoj drahmi osobito je dojmljiva tjeskoba, nemir i upornost žene koja traži, kao radost i slavlje nakon njezinoga pronalaska.⁷³

U prisposodbi o izgubljenom i nađenom sinu Isus daje još dirljiviji primjer odnosa Boga Oca prema grešniku.⁷⁴ Iako je evanđeoska zgoda dobro poznata, ovdje ćemo istaknuti samo neke naglaske iz interpretacije Enza Bianchija. Mlađi sin potražuje »svoje«, rekli bismo. Prije vremena želi se domaći slobode i raspolagati onime što mu pripada. Otac bez ikakva prigovora udovoljava njevoj želji. Mi bismo rekli da je neobičan otac, bez autoriteta i nerazborit. Evanđelje kaže da je mlađi sin otputovao u »daleku zemlju«. Odlazak je ponekad jedini put do samostalnosti, slobode, odgovornosti, zrelosti, ali bez mudrog planiranja ubrzo osoba »počne oskudijevati«. Put mlađeg sina dobro nam je poznat. Nakon obilja dolazi oskudica, najam, ispaša svinja, glad... Dotaknuo je dno. To je iskustvo koje svaka osoba prije ili kasnije doživi. Enzo Bianchi će reći: »potrebno je dotaknuti dno, da bismo sebe upoznali, da bismo se znali mjeriti, da bismo razumjeli ono što ne bismo mogli bez doticanja dna. Svatko od nas to čini na svoj način, koji samo on zna: 'secretum meum mihi, secretum meum michi'«⁷⁵. To je iskustvo koje svi poznajemo. Razlika je što nečije iskustvo dođe na vidjelo, postaje javno, a kod drugih i dalje ostaje *secretum*. Bolno je iskustvo vlastitog ništavila.

Što je mlađeg sina nagnalo na razmišljanje i uspoređivanje s najamnicima u očevoj kući? Egzistencijalna ugroženost – on umire od gladi. Da bi spasio vlastiti život, spreman je stati u red s najamnicima. Enzo Bianchi misli da

⁷⁰ Isto, 71.

⁷¹ Ivica RAGUŽ, *Milosrđe*, Đakovo, 2016., 52.

⁷² Usp. Christoph SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe*, 49.

⁷³ Usp. Enzo BIANCHI, *Raccontare l'amore*, 72–73.

⁷⁴ Enzo Bianchi smatra da u središtu te prisposode nije mlađi sin, nego milosrdni otac.

⁷⁵ Usp. Enzo BIANCHI, *Raccontare l'amore*, 83.

svaki čovjek, ako to želi priznati, čini grijeh i uživa u njemu. Redovito griješi sve do trenutka dok ne dođe u pitanje njegov ugled, karijera, zdravlje itd. Ako može nastaviti griješiti bez vanjskih posljedica, redovito s grijehom nastavlja. Stoga zaključuje da prekid s grijehom ne dolazi od grešnika, nego Božjom intervencijom. Obraćanje nije ljudsko, nego Božje djelo.⁷⁶ Mlađi sin se odrekao oca, ali otac se nije nikada odrekao sina. Pri sinovu povratku očekivali bismo očev prigovor, ljutnju ili kaznu, ali ništa od toga. Upravo je takvo ponašanje oca izazvalo kod sina iskreno kajanje. Uvjerio se da ga njegov otac bezuvjetno i zauvijek voli. Njegova mu je ljubav nepojmljiva. Otac odmah sinu vraća status i dostojanstvo. Da je to protiv svake ljudske logike, najbolje potvrđuje ponašanje starijeg sina. Enzo Bianchi opisuje starijeg sina kao onoga tko je u ropstvu, izgubljen, koji ima krivu sliku o ocu i krivi odnos prema bratu. Stoga spomenuti autor pozornost usmjeruje na scenu u kojoj otac izlazi iz kuće kako bi potražio i dozvao u kuću starijeg sina. U kući se priprema slavlje, ali ga ne može biti dok su otac i stariji sin izvan kuće. Enzo Bianchi zaključuje: »toliki su u Crkvi koji nisu upoznali Boga, a ipak zauzimaju mjesta i ne dopuštaju drugima sudjelovati u slavlju. Stoga preostaje, onomu koje naučio barem nešto od prisposode, nadati se eshatološkom slavlju kada će jedino Bog odlučivati o tome tko je dostojan sudjelovati, koji će suditi svakoga od nas u svojem bezgraničnom milosrđu.«⁷⁷ Samo je milosrdna ljubav »sposobna sagnuti se nad svakog rasipnog sina, nad svaku ljudsku bijedu, i nadasve, nad svaku ćudorednu bijedu, nad grijeh. Kad se to zbiva, onaj tko je predmet milosrđa, ne osjeća se poniženim, već kao ponovno nađen i iznova 'vrednovan'« (DM 6).

Kako ističe Walter Kasper, Isus je u prisposobi o izgubljenom sinu ispričao povijest svakog čovjeka. Svatko je od nas izgubljeni sin i treba se obratiti. Ne treba se ničega bojati, jer nam sam Bog dolazi ususret i prima nas u zagrljaj. Isus ne ponižava, nego ponovno vraća sinovsko dostojanstvo.⁷⁸

Zbog onih koji su daleko od Božjeg milosrđa, kršćanin treba osjećati Pavlovu žalost i bol (usp. Rim 9,2), jer, kaže Newman, svaki kršćanin koji je postao apostolom, zastupnički se zauzima za one koji Gospodina ne poznaju ili ga još ne poznaju, s nepokolebljivom nadom u Božje milosrđe za sve ljude.⁷⁹

Crkva je pozvana poput Mojsija biti zagovornica »tvrdoglavog naroda«. Mojsije podsjeća Boga na njegovu vjernost i ide do kraja u svojoj zagovornič-

⁷⁶ Usp. *Isto*, 86–87.

⁷⁷ Usp. *Isto*, 106.

⁷⁸ Usp. Walter KASPER, *Misericordia. Concetto fondamentale del vangelo – Chiave della vita cristiana*, 114.

⁷⁹ Usp. Hermann GEISSLER, *Apostolovi stavovi prema Johnu Henryu Newmanu*, 108.

koj uloži. Božjem su milosrđu potrebni instrumenti. I Mojsije uistinu postaje istinski zagovornik. »Ah, ovaj narod je počinio veliki grijeh, bogove od zlata sebi su načinili. Sada im ipak oprostite taj grijeh. Ako nećeš, onda i mene izbriši iz svoje knjige koju si napisao« (Iz 32,31-32).

Krist je *oriens ex alto*, sjajno svjetlo s visine, u kojemu nam dolazi, kako kaže Christoph Schönborn, »utroba Božje milosti«. Sjedište milosrđu je utroba – majčino krilo. Božje milosrđe se uspoređuje s ljubavlju majke prema svojem djetetu. Izaija kaže: »Može li žena zaboraviti svoje dijete, majka svoga sina? A čak i kad bi zaboravila svoje dijete, ja tebe neću zaboraviti« (Iz 49,15). Isus je najsnažniji izričaj »majčinskog Božjeg milosrđa«, utjelovljenje Božjeg milosrđa. U njemu se Bog obraća svakom pojedinom čovjeku. Po Kristu postajem »ti« Božje brige i osobno sam prepoznat i oslovljen. »Prvi susret s Isusovim milosrđem jest susret s jednostavnim, temeljnim suosjećanjem s patnjama drugih. [...] Isus ne prolazi pored njih, ne gleda ustranu, nego dopušta da mu se njihova patnja približi. Obrća se tim patnicima, dodiruje ih (iako je to obredni zakon zabranjivao, posebice u slučaju oboljelih od gube)«⁸⁰

4. Djela milosrđa kao odgovor na suvremene periferije

Djela milosrđa, koja smo pomalo izbacili iz temeljnog kršćanskog nauka koji prenosimo djeci i mladima uprizoruju svakodnevno prakticiranje milosrđa. Isus je zapovjedio: »Budite milosrdni kao što je milosrdan vaš nebeski Otac« (usp. Lk 6,36). Milosrđe, kako nas uči i prisposoba o milosrdnom Samarijancu, nije puka teorija i sentimentalizam koji brzo dođe i prođe. Milosrđe je životno i konkretno. O djelotvornosti vjere govori i Sveto pismo. Dovoljno je spomenuti citat iz poslanice sv. Jakova: »Pokaži mi svoju vjeru bez djela, a ja ću ti pokazati svoju vjeru djelima« (Jak 2,18). Kod govora o posljednjem sudu, također se govori o djelima: vjera se ne spominje, nego konkretni plodovi životvorne vjere. Vjera se najkonkretnije očituje upravo u djelima milosrđa. Izostanak milosrđa nužno za sobom povlači sud. »Jer, onoga koji ne bude iskazivao milosrđe zadesit će sud bez milosrđa. Milosrđe pak pobjeđuje sud« (Jak 2,13). U Matejevu evanđelju potvrđuje se da je činjenje milosrđa ono što odlučuje o svemu. Vječno spasenje ili ne spasenje, raj ili pakao, ovise o tome jesmo li činili ili nismo činili milosrđe.⁸¹ Ako pomnije iščitamo Matejevo izvješće o posljednjem sudu, uočiti ćemo da su tamo uvrštena djela milosrđa.

⁸⁰ Usp. Christoph SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe*, 49.

⁸¹ Usp. *Isto*, 118.

Isus zaključuje: »Ono što učiniste jednome od moje najmanje braće, meni učiniste« (Mt 25,40).

Služenje onima koji su na margini ili periferiji nije fakultativna stvar pojedinca, to je zahtjev evanđelja. Svi smo pozvani »dodirnuti Kristovo tijelo u onome tko je isključen, gladan, žedan, gol, utamničen, bolestan, nezaposlen, progonjen, izbjeglica, zlostavljan, obeščašćen, prezren... Poznat nam je protokol po kojemu će svatko biti suđen: »Što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste« (Mt 25,40). U prihvaćanju marginaliziranoga koji je ranjen u tijelu i u prihvaćanju grešnika koji je ranjen u duši na kocki je naša vjerodostojnost kao kršćana.«⁸² A papa Franjo nas opominje i, pozivajući se pritom na sv. Ivana od Križa, upozorava: »U predvečerje života bit ćemo suđeni po ljubavi« (MV 15).

Ako je milosrđe Božje ime,⁸³ Isus iz Nazareta dao je ljudsko lice milosrđu i suosjećanju i svojim ga životom ispriповjedio. Poslije njega svaki vjernik u vjeri i ljubavi prema Njemu može živjeti milosrđe. Židovskoj tradiciji bila su bliska djela milosrđa. Jasno su razlikovali milostinju od milosrđa. »Milostinja se ostvaruje novcem, djela milosrđa novcem i cijelom osobom. Milostinja se dijeli siromahu, djela milosrđa čine se i siromasima i bogatima; milostinja se dijeli samo živima, djela milosrđa odnose se na žive i mrtve.«⁸⁴ U činjenju djela milosrđa najvažniji je odnos prema onomu tko je predmet milosrđa. Iako poznajemo tradicionalnu podjelu djela milosrđa,⁸⁵ Luciano Maricardi smatra da se ona ne mogu jednom zauvijek definirati jer ih smještamo između onoga što je trajno i nepromjenjivo (božanski temelj) i onoga promjenjivoga (različite potrebe ljudi). Kod djela milosrđa nije najvažnije nešto činiti, već *unutarnji stav* prema osobi kojoj iskazujemo milosrđe. U temelju djelâ milosrđa je lice milosrdnog Boga i potreba čovjeka: ona se rađaju iz iskustva Božje ljubavi i ostvarivanja zapovijedi ljubavi prema bliženjem.⁸⁶ Ivan Zlatousti tumači smi-

⁸² Enzo BIANCHI, *Raccontare l'amore*, 111.

⁸³ Papa Franjo to potvrđuje u svojoj najnovijoj knjizi *Božje je ime milosrđe*.

⁸⁴ Luciano MANICARDI, La tradizione delle opere di misericordia, u: http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=9496%3A1a-tradizione-delle-opere-di-misericordia&catid=481%3Agiubileo-della-misericordia&Itemid=1 (8. VI. 2016.).

⁸⁵ Tjelesna djela milosrđa su: gladna nahraniti, žedna napojiti, stranca primiti, gola odjenuti, bolesna njegovati, zatvorenika posjetiti i mrtvoga pokopati. Duhovna djela milosrđa su: neuka poučiti, zdvojnoga savjetovati, žalosnoga utješiti, grešnika opomenuti, uvredu oprostiti, nepravdu podnijeti, za žive i mrtve moliti.

⁸⁶ Usp. Luciano MANICARDI, La tradizione delle opere di misericordia, u: http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=9496%3A1a-tradizione-delle-opere-di-misericordia&catid=481%3Agiubileo-della-misericordia&Itemid=1%20 (20. I. 2016.).

sao duhovnih djela milosrđa: »U crkvi nisu samo materijalno siromašni, žedni i bolesni u tijelu, nego su također siromašni duhovno: bez jela pravednosti, bez pića poznavanja Boga, bez Kristova odjela. Postoje bolesni u duši, slijepi u pameti, gluhi zbog neposlušnosti, drugi koji su posljedica drugih duhovnih poroka... Tko dakle ne može činiti tjelesna djela milosrđa (*eleemosynas corporales*), neka čini duhovna djela milosrđa (*faciat spirituales*).«⁸⁷ Dok će Cezarije iz Arlesa reći: »Postoje dva oblika milostinje: jedna je vezana uz srca, druga uz novac. Milostinja srca sastoji se u oproštenju nanesene uvrede. Ponekad bi želio dati nešto siromahu, ali nemaš ništa; međutim oprostiti grešniku uvijek možeš, samo ako želiš. Može se dogoditi da ti siromahu ne možeš dati ni zlato, ni srebro, ni odjeću, ni vino, ni ulje... ali ljubiti sve ljude, željeti drugima što želiš sebi, oprostiti svojim neprijateljima, nikada nećeš naći opravdanje da to ne činiš. Ako, pak, u svojoj kući ili tvojoj žitnici nemaš ništa za dati, uvijek možeš izvući van iz riznice srca nešto što možeš ponuditi.«⁸⁸

Uspoređujući tradicionalnu podjelu na tjelesna i duhovna djela milosrđa sa suvremenim periferijama u društvu, lako se mogu uočiti višestruke potrebe ljudi. Osobito je siromaštvo značajno i veoma ozbiljno u zapadnim europskim društvima: materijalno siromaštvo, kulturno siromaštvo, duhovno siromaštvo, zatim nedostatak orijentacije, unutarnja praznina, nedostatak potpore i nade, očaj u odnosu na smisao vlastite egzistencije, moralna i duhovna izgubljenost sve do psihičkog sloma i teškog oboljenja.

Kasper drži da je pitanje Boga najdublje povezano s današnjom krizom – to je danas najvažnije pitanje. Možda danas kao nikada prije postoji tendencija razvoja društva koje eliminira Boga. Tomu su mnogi razlozi: od sekularizacije do tehnološkog napretka. Među raznim uzrocima navodi i posredovanje krive slike Boga. Nije dovoljno prezentirana slika Boga koji hoda s čovjekom, koji se brine za čovjeka, simpatičnog Boga.⁸⁹ Jednom riječju, kao da smo Boga udaljili od života. Postoji opasnost da mi svojim govorom i ponašanjem crtamo Božje lice koje ne zrači milosrđem, nego osudom, željom za vladanjem – »Bog po modelu faraona«⁹⁰.

Kardinal Schönborn djela milosrđa analizira pod prizmom Matejeva izvješća o posljednjem sudu (Mt 25,31-46). U svoj interpretaciji dotiče pitanje motivacije činjenja djela milosrđa. Ističe činjenicu da oni koji su činili djela

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Cesario DI ARLES, Discorsi al popolo 38,5; citirano prema: Luciano MANICARDI, La tradizione delle opere di misericordia.

⁸⁹ Usp. Stjepan KUŠAR, *Obične stvari i slobodni Bog*, Zagreb, 2015., 38–42.

⁹⁰ Isto.

milosrđa uopće nisu znali da su to učinili samome Isusu: »Kad te to vidjesmo žedna, gladna, stranca i bez krova, gola, bolesna i u tamnici?« (usp. Mt 25,37-39). Ovdje je riječ, kaže on, o jednom važnom pitanju: Radi čega činiti djelo milosrđa? Osobnog interesa, u smislu sviđanja Bogu i spasenja duše? Pomažemo li čovjeku u nevolji radi pomoći tomu čovjeku ili da bismo mi zaslužili nebo?

Schönborn drži da je na to pitanje dao Isus odgovor. On smatra da oni koji će opstati na sudu, koji će biti spašeni, jesu ti koji su pomogli jednostavno, ne pitajući pritom što će im to donijeti. Nisu tražili ni zemaljsku ni nebesku korist, nego nisu zatvorili srce pred nevoljom bližnjega.⁹¹ »Nesebični dar, u kojem zaboravljamo sami sebe, uvijek priziva na nas Božje milosrđe.«⁹² Otvorenost i spremnost za nesebično dobro postoji kod ljudi bez obzira na religijsko opredjeljenje, pa i kod onih koji nisu vjernici. Zanimljivo je da se u evanđelju nigdje ne spominje tko su ti ljudi u nevolji, koje su nacionalnosti, religije, muško, žensko. Ostaje ono bitno: Jesmo li učinili dobro djelo ili smo ga propustili učiniti?

A Crkva uči da propuštanje djela milosrđa dolazi iz tvrdoće srca. Schönborn misli da je otvrdnuće srca zapravo otpad od Boga. »Tko otvrdne svoje srce spram bližnjega, otpao je od Boga, iako izvana ostaje 'pobožan'. Čije se srce ne zatvori nevolji bližnjega, taj je blizu Bogu, čak i kada sama sebe smatra ateistom i takvim se naziva.«⁹³ Tu tvrdnju potkrepljuje Ivanovim citatom: »Bog je ljubav«, dodajući da »ta ljubav ne ljubi da bi ostvarila samu sebe, da bi sama postala nešto više, nego da bi se priopćila, da bi se razdala drugima«⁹⁴.

Parafrazirajući Enza Bianchija, možemo reći da je Isus cijelom svojom egzistencijom pripovijedao o milosrđu i Božjoj ganutosti. On nas je naučio da budemo bližnji svakom čovjeku, pa i onomu tko nam je neprijatelj. Isus i danas kaže svakome od nas »Pobrine se za brata i sestru, a ja ću ti po povratku nadoknaditi.«⁹⁵ Dok će Walter Kasper ustvrditi: »ljubav i milosrđe bit će jedine stvari koje ćemo moći ponijeti sa sobom i predstaviti se na Isusovu sudu. Jer u siromasima susrećemo samog Isusa. On će nas prepoznati kada se susretnemo.«⁹⁶

Zaključak

Tema milosrđa ulazi u središnje teme Biblije. No, nije tako kada je riječ o teologiji. Naime, mnogi teolozi upozoravaju da je tema milosrđa bila zanemarena

⁹¹ Christoph SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe*, 122.

⁹² *Isto*.

⁹³ *Isto*.

⁹⁴ *Isto*.

⁹⁵ Enco BIANCHI, *Raccontare l'amore*, 57.

⁹⁶ Walter KASPER, *Il messaggio della misericordia*, Lectio Magistralis.

u sustavnoj teologiji. Aktualiziranju teme milosrđa u kršćanskom navještaju osobito su pridonijeli šestorica zadnjih papa, od Ivana XXIII. do pape Franje.

Papa Franjo proglašavanjem Izvanrednog jubileja milosrđa stavio je milosrđe u središte pastorala Crkve. Mnogi će analitičari reći da je tema milosrđa središnja tema njegova pontifikata. Naglašavajući milosrđe kao temeljni stav Crkve u odnosu na današnjega ranjenog čovjeka, koji živi brojne periferije, Crkva svjedoči sliku Boga koju je sv. Ivan najkraće i sažetije opisao: »Bog je ljubav« (1 Iv 4,8). Milosrđe je ponajprije vjernost Boga samom sebi, Boga koji je ljubav. U milosrđu nalaze svoje ishodište dvije temeljne zapovijedi: ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku. Stoga evanđelist Matej ističe milosrđe kao temeljni kriterij ljubavi prema Bogu i jedini znak prepoznavanja Isusovih nasljedovatelja. Na tom tragu važno je istaknuti i snažnije aktualiziranje tjelesnih i duhovnih djela milosrđa u pastoralu crkve i životu kršćana. Analizirajući situaciju u današnjem svijetu, lako se može uočiti koliko su tjelesna i duhovna djela milosrđa aktualna. Pred našim očima nižu se kolone potrebitih ljudskog i Božjeg milosrđa. Dovoljno je ovdje spomenuti siromašne, gladne, bolesne, prognane, izbjeglice, strance, emigrante, zarobljene i utamničene, osamljene, ostavljene i grešnike. Ovdje treba osobito istaknuti duhovna djela milosrđa kao odgovor na mnoge duhovne bijede koje pogađaju današnjeg čovjeka.

Drugi vatikanski koncil definirao je Crkvu kao sakrament spasenja. Iz toga onda proizlazi da je Crkva i sakrament Kristova milosrđa. Stoga je i želja pape Franje da u ovoj godini Izvanrednog jubileja milosrđa, Crkva u svojoj vidljivoj, društvenoj i institucionalnoj dimenziji više predstavlja, svjedoči i čini vidljivim Božje milosrđe.

Summary

MERCY: THE WAY OF THE CHURCH TO THE HUMAN BEING AND CONTEMPORARY OUTSKIRTS

Valentina MANDARIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
vjeronauk-predstojnica@zg-nadbiskupija.hr

In the first chapter the author points out Pope Francis' new image of the Church that is oriented towards missionary activities. The missionary activity of the Church is directed towards contemporary outskirts that strongly mark human existence. Outskirts

are the new challenge for the Church; while the main mission of the Church is to reveal more strongly signs of God's presence and closeness in the world, and this is achieved in the best way through living out and testifying for mercy. The missionary outreach to contemporary outskirts is becoming an imperative that has been put in front of the Church by Pope Francis. Mercy is becoming today more than ever the fundamental criterion of authenticity of the Church. Pope Francis has the vision of the Church that goes out, that is on the way, that is not oriented towards itself, but towards God's glory and salvation of human beings.

In the second chapter the author defines the term outskirts and detects various outskirts that mark the existence of contemporary human being. Among many outskirts a special place belongs to the poor and marginalised. They do not only live on outskirts of big cities, but also in developed societies. Practicing mercy is, therefore, the only way to challenge culture of exclusion and rejection, and to promote culture of integration. Among many outskirts, in the third chapter the author chose to focus on sinners, while identifying them as the privileged addressees of God's mercy. On the basis of Church documents and especially New Testament stories, the author points out the necessity of the change of our attitude towards sinners, who have been privileged addressees of Jesus' activity.

In the last chapter the author points out the forgotten works of mercy as a possible response to contemporary outskirts. She is reflecting on spiritual and physical works of mercy in the perspective of Matthew's report on the last judgement. Mercy is emphasised not only as the fundamental criterion of authenticity of the Church, but also as the fundamental criterion of recognition at the last judgement.

Keywords: *mercy, outskirts, God's mercy, sin/sinner, Pope Francis, works of mercy.*